

Toms Trasūns

DZĒRVES KONCEPTS LATGALES KULTŪRTELPAĀ

Pētījums par putna konceptu ir tapis no 2011. līdz 2013. gadam, vienā laikā ar „Latgales lingvoteritoriālo vārdnīcu” (2012). Jāpiemin, ka koncepti raudive un starks ir iekļauti arī pieminētajā vārdnīcā, taču citu pētnieku interpretējumā. Raksts ir daļa no bakalaura darba „Putna koncepts Latgales kultūrteļpā” (2013, darba vadītāja Dr. philol. Ilga Šuplinska, konsultante

Dr. philol. Sanita Lazdiņa).

Atslēgas vārdi: latgaliešu literatūra, latgaliešu folklorā, dzērvē koncepts, putna koncepts, lingvokulturoloģija.

CONCEPT OF CRANE IN LATGALIAN CULTURAL SPACE

As modern science is increasingly seeking to look across the boundaries of one branch and become interdisciplinary, linguacultural approach, comprising more than one scientific discipline, makes research more widespread and more practical, and with the increase of the role of technologies in human life, the way of life changes and the need for anthropological research arises that directly or indirectly enables modern man to maintain the system of values and to create an orderly environment, understanding the regularities of its formation. Exploring the cultural landscape, the human connection with the environment is studied, and such approach is both anthropocentric and interdisciplinary, and today it has gained a broad perspective.

The article is based on the understanding of linguacultural concept, and bird is viewed as a concept of cultural identity of Latgale, analysed in its semantic and symbolic manifestations in the context of the cultural landscape of Latgale. Although the study has been carried out on several species of birds (crane, mallard, stork, raven and hawk), this article will focus on the concept of crane.

To discover the concept of crane in its diversity, it is seen at three levels, according to the perception of the lexeme crane in folklore, Latgalian literature and the modern social sphere, mainly in place names or names of organizations.

In the sources of folklore crane was identified 35 times. Of these, 18 times it was mentioned in folk songs, it was present only in two fairy tales (in one fairy tale the word crane may be repeated many times), as well as in 3 parables, which include one belief and two proverbs. In folk songs, to describe crane, the external characteristics of the bird are emphasized, the physical field of verbs dominates,

characteristic features – the long beak and legs. In folk songs the beauty of crane is often used as a comparison to describe an externally handsome young woman or man who lives a life that does not match the morality of the time: if they do not want to marry; if they do not live with honour; or if they live unwisely, etc. This exclusion of a person is described in comparison with the frequent location of cranes (most often young women, less often young men) – a swamp, a marshland. In other folk songs, the long legs of the crane are praised, which help it to wade through the bog. It should be noted that in folklore crane very rarely (only in two units) is referred to as a bird of passage. In folk tales (lexeme crane found in 2 folk tales) the meaning of this lexeme changes: the bird teaches the fox a lesson; also a motif appears in which a boy makes a wooden crane that serves as a vehicle. In general, in folk songs, the meaning of this bird is much more extensive in comparison to other genres, not only the lexical meaning appears but also the meaning transfer; therefore it is possible to acknowledge the formation of the concept of crane.

In the sources of Latgalian literature, lexeme crane was identified in 24 word uses in eight sources of literature, suggesting that in literature this is a relatively commonly used image or artistic language means. In the excerpted material, the word crane appears 17 times in the semantic function of the subject, four times in the function of the object and three times in the semantic function of a sign.

It is possible to find that in the contemporary Latgalian literature the perception of crane has lost its exactness, at the same time there is a vast emphasis on the meaning of the semantics of the bird of passage in the image of crane, which has not been emphasized in folklore, also there is an obvious association with exiles returning to Latvia after the restoration of independence. This image in action semantically has kept the same fields – the physical and the social, which are also evident in folklore, however, by analysing it in more detail, there are changes of the abovementioned meanings at the symbolic and allegorical level. The signs also indicate that perception of the image of crane in contemporary Latgalian literature, which was found in folklore, has basically been lost.

The name of crane is quite often used in the names of companies and place names. It is not evident that in this sphere crane has any symbolic meaning, as the main reason for its use is crane's habitat, but the variety of its names indicates that the image of crane is lively and changeable.

Keywords: Latgalian literature, Latgalian folklore, concept of crane, concept of bird, linguacultural studies.

Ievads

Tā kā mūsdienās zinātne arvien vairāk mēģina raudzīties pāri vienas specialitātes robežai un kļūst starpdisciplināra, tad lingvokulturoloģijas pieeja, iekļaujoties vairāk nekā vienā zinātnes disciplīnā, padara pētījumus plašāk izmantojamus un

praktiskākus, turklāt, pieaugot tehnoloģiju lomai cilvēka dzīvē, mainās cilvēka dzīvesveids un rodas vajadzība pēc antropoloģiskiem pētījumiem, kas tieši vai netieši ļauj mūsdienu cilvēkam nepazaudēt vērtību sistēmu un veidot sakārtotu vidi, izprotot tās veidošanās likumsakarības. Izpētot kultūrainavu, tiek izzināta cilvēka saikne ar apkārtni, un šāda pieeja ir gan antropocentriska, gan starpdisciplināra, tādēļ mūsdienās ieguvusi plašu perspektīvu.

Koncepta jēdziens var tik saprasts vairākos veidos, piemēram, Džordžs Leikofs (*George Lakoff*) un Marks Džonsons (*Mark Johnson*) to skaidro no kognitīvās lingvistikas redzespunkta, apgalvojot, ka koncepts var būt jebkurš jēdziens, kas neapzināti valodā pakārtots citam jēdzienam, veidojot konceptuālo metaforu. Šāda koncepta izpratne ir ļoti plaša, jo par konceptu kļūst jebkura valodā nostabilizējusies leksēma. Piemēram, *laiks* ir koncepts, bet *laiks skrien* ir konceptuāla metafora, jo uztverē balstās dzīva radījuma priekšstatā, resp., viens jēdziens laiks iegūst cita jēdziena īpašības (Lakoff, Johnson 2003: 5).

Lingvokulturoloģijas koncepta izpratne pamatā balstās ne vairāku konceptu savstarpējās attiecībās, bet, izejot no viena jēdziena, apskata tās daudzējādās izpausmes kultūrā, sākot jau no senākajiem pieejamajiem avotiem, un īpaši svarīga kļūst valoda kā domāšanas un pasaules uztveres galvenais instruments. Tādēļ, apskatot un analizējot daudzas pētāmā objekta nozīmes, koncepta jēdziens ir tuvs simbola jēdzienam, taču, koncentrējas uz valodas lietojumu un vārdu nozīmēm (pēc: Маслова 2004).

Rakstā ir izmantota tieši lingvokulturoloģiskā koncepta izpratne un ir apskatīts putns kā Latgales kultūrainavas koncepts, analizējot tā semantiskās un simboliskās izpausmes Latgales kultūrainavas kontekstā. Lai arī veiktais pētījums ir par vairākiem putnu sugu pārstāvjiem: dzērvi, *raudivi* (meža pīli), *starku* (stārķi) kraukli un vanagu, rakstā tiks atklāts dzērves koncepts.

Dzērve (lat. *Grus grus*, ang. *common crane*, kr. *серый журавль*, vāc. *Kranich*, igaun. *sookurg*, liet. *gervė*) ir: *Gaišpelēks dzērvejveidīgo kārtas putns ar garām kājām, garu knābi un kaklu* (<http://tezaurs.lv/sv/?w=dzerve>). Latgaliešu tekstos dzērves apzīmēšanai lieto identisku leksēmu – *dzērve*. Valodniece Antoņina Reķēna „Kalupes izloksnes vārdnīcā” pie šķirkļa „dzērve” (Reķēna 1998: 292) min vienu frazeoloģismu: *džiervu zūoboki* ‘vējā un mitrumā sasprēgājušas kājas’.

Dzērve ir gājputns, kas sastopams galvenokārt purvos vai purvainās, nepieejamās vietās un Latvijas teritorijā ligzdo samērā reti – biežāk caurceļo. Tā ir pelēkā krāsā ar trīskrāsainu (melns, balts, sarkans) kakla ornamentu, tās balss tiek raksturots kā tālu dzirdams skanīgs duets „klūrr-klūūūr”, ligzdas tuvumā klusināts „krk” (Baumanis, Klimpiņš 1997: 92). Latvijas teritorijā visplašākā to populācija minēta Teiču purvā (Vīksne 1989: 146), kas ietilpst Latgales austrumu daļā. Minētajā atlantā redzams, ka Latgalē kopumā dzērves ir salīdzinoši reti putni – to galvenā populācija atrodas Austrumlatgalē un Ziemeļlatgalē, centrālos un rietumu novados atstājot skrajus. Salīdzinot ar pārējo Latvijas teritoriju, dzērvi Latgalē ir mazāk,

tas būtu izskaidrojams ar šī reģiona vēsturiski blīvo apdzīvotību, līdz ar to arī zemo mežu izplatību. Tomēr minēts, ka to skaitu visā Latvijas teritorijā traucē novērtēt *relatīvi grūtā konstatējība mežos, tā ka patiesais ligzdojošo pāru skaits varētu būt arī lielāks* (Vīksne 1989: 146), turpat arī piebilde, ka, iespējams, bebru populācijas palielināšanās dēļ, kuri veido dzērvēm piemērotu vidi, arī šo putnu skaits Latvijas teritorijā pieaug.

Pasaules kontekstā dzērves simbolika ir tikai pozitīva un tā tiek skaidrota kā *kultūrās no Ķīnas līdz Vidusjūrai alegorija taisnīgai, labai un čakla personai ar garu mūžu* (Керлот 1994: 202). Kā arī interesanti, ka vārdi *krāns, ceļamkrāns* latviešu valodā ir ar krievu valodas starpniecību aizgūti no viduslejasvācu *Kran* ‘celtnis’ (<*Kranich* ‘dzērve’) (Karulis 1992: 417), tāpat arī angļu valodā eksistē homonīmi *crane* ‘dzērve’ un *crane* ‘celtnis’, kas primāri liecina par dzērves vizuālā priekšstata iesakņošanas Rietumeiropas cilvēku uztverē, nevis simbolu vārdnīcas nostiprināto emocionālo attieksmi.

Dzērve folklorā

Leksēma *dzērve* folkloras avotos (sk. avotus) tika apzināta 35 šī vārda lietojumos. No tiem 18 reizes tā ir minēta tautasdziesmās, tikai divās pasakās (jāņem vērā, ka vienā pasakā vārds *dzērve* var atkārtoties daudzas reizes), kā arī 3 parēmijās, starp kurām ir viens ticējums un divi sakāmvārdi.

Dzērve latgaliešu folklorā tiek apzīmēta ar šādiem vārdiem: *dzērvīte, dzērveite, dzērve* (tai skaitā pieraksta variants *dz'ērve*), *dzjārvja, dzjārveitja, dzērve*. Kopā tie ir seši varianti, taču nav nosakāms, vai, piemēram, varianti *dzērve*, un *dzjārve* ir uzskatāmi pat atsevišķiem, pamatojoties uz to, ka *abas šīs skaņas, ar ko minētie vārdi piemērā atšķiras, var būt dažādi saklausīts palatalizētais e, kas nav sastopamas latviešu literārajā valodā, kurā mēģināts atveidot augšzemnieku dialektu formas* (Bukšs 1972: 28).

14 reizes vārds *dzērve* ekscerpētajās vienībās ir deminutīva formā. 4 reizes tautasdziesmās, kur tās lietojumu nosaka pantmēra vajadzība, bet pārējās 10 – vienā pasakā, kur *dzērve* deminutīvā lietota pamazināmā formā, jo sižetiski ar putna vārdu apzīmēts nevis īsts putns, bet tā koka atdarinājums, resp., deminutīvs lietots nozīmes diferencēšanai (*Puika i pastuosta, ka aizbrauc š ar sovu kūka dziervīti* (Šmits 1925–1937: A. 575)).¹

Leksēma *dzērve* folkloras avotos redzama šādos vārdsavienojumos:

1) *dzērve* ir subjekts (darītājs, 21 vārdlietojums) – *navajadzeit (tiltiņa, laipeņas), nanosuot (zeileišu, zeīļu), žūrēt (mani), klīgt (vādarā), gulēt (pīdzārušys), aizaklīgt, brēkt, broduot (pūru), mācīt (lapsai laisties), pajemt (lopsu), palaist (lopsu), skrīt, navar sēdēt (uz kūku), meklēt (syltuma)*;

2) *dzērve* ir objekts (tas, uz ko ir vērsta darbība, 13 vārdlietojumos) – *pierkt*

¹ Turpmāk skaitlis vai skaitlis un burts aiz gada norādīs folkloras vienības numuru.

(*spolvu*), *iztaiseit*, *skrīt*, *nūglopuot*, *aizbraukt*, *atnest*, *paruodeit*, *izvilkt*, *aizvast*, *īt* (*uz dzērvi*), *pasavyzynuot*, *sāstīs*, *nūsalaist*.

Var redzēt, ka avotu, kur dzērve, būdama attiecīgā teikuma subjekts, veic darbību, ir vairāk, turklāt tautasdziesmās tā gandrīz vienmēr attiecībā pret darbību ir subjekta semantiskajā funkcijā (*Aizaklīdzja pyrmuo dzjārvoja* (Švābe 1952–1956: 42808)); *Dzērve klīdzē, dzērve brēce* (Rozenbergs 1981: 11 265 (210)).

Tautasdziesmās, kur tā atradās objekta semantiskajā funkcijā, darbības subjekts nav tieši nosaukts (*Reigā pierku dzjārvis spolvu* (Švābe 1952–1956: 43370), taču pēc verba gramatiskās formas – 1. personas vienskaitļa – nosakāms, ka tas ir vietniekvārds *es*, bet no konteksta izriet, ka domāts cilvēks.

Leksēma *dzērve*, atrodoties subjekta semantiskajā funkcijā, vārdsavienojumā visbiežāk ir kopā ar fiziskā lauka verbiem (sk. 1. attēlu raksta beigās):

1) darbības, kas nosauc ārējā izskata izmaiņas: *nanosuojs*, *nanosuoja*, *nanasoj* (*zeileišu*) (6 vārdlietojumi);

2) darbības, kas nosauc aktīvu darbību: *pajēmja* (*lopsu*), *palaidja* (*lopsu*), *meklej* (*sylytuma*), *žūrei* (*mani*) (4 vārdlietojumi);

3) darbības, kas nosauc pārvietošanos: *brodojūt* (*pūru*), *laizdamuos skrīn* (*augši*) (2 vārdlietojumi);

4) darbības, kas nosauc fizisku stāvokli: *gul* (*pīdzārušys*) (1 vārdlietojums).

Verbu fiziskajā laukā tiek akcentēts dzērves ārējais izskats un kustība. Nosaucot ārējā izskata izmaiņas, visos gadījumos lietota tautasdziesmu formula (*Kas nu dzērves gara kokla, / Ka zeileišu nanosuoja?* (Švābe 1952–1956: 37912)), kurā objekta semantiskajā funkcijā ir vārds *zeileites* – ‘kakla rota’. Darbības vārds visos gadījumos, lai gan atšķiras formā, tomēr saglabā noliedzošu priedēkli *ne-* (*na-*). Plašākā kontekstā redzams, ka visās tautasdziesmās šī formula izmantota kā paralēlisma paņēmieni un otrā daļā parasti atrodas tautu meita vai dēls, minēta ar vārdiem *mārga*, *muoseņa*, *bruolis* vai *es*. Visi šie vārdi apzīmē cilvēku, norādot, ka viens no galvenajiem dzērves tēla priekšstatiem ir cilvēks, turklāt dzērve kā putns šajās tautasdziesmās tiek izsmieta ārējā izskata dēļ, turpretim paralēlisma otrajā daļā parasti tiek izsmieta cilvēku rīcība sociālā kontekstā – cieņa, gods. Kā piemēru var minēt tautasdziesmu (Švābe 1952–1956: 6558):

Kas nū dz'ērvis gara kokla,

Ka z'eil'eišu nanosuoja?

Kas nū mārgys skaistu ocu,

Ka ar gūdu nadz'eivuoja?

Nereti dzērve tiek parādīta aktīvā darbībā. Savienojums *žūrei mani* ir neitrāls, taču visas sintagmas robežās redzams, ka subjekts kopā ar pazīmi veido vārdu savienojumu *pūra dzērve*, kur vārds *pūrs* (‘purvs’) padara verbu negatīvi marķētu.

Šajā pašā grupā ir darbības vārdi, kas ir saistīti ar dzērves pārvietošanos *brodojūt (pūru)*, *laizdamuos skrīn (augši)*. Tās ir atšķirīgas darbības – viena nosauc horizontālu pārvietošanos pa purvu, tā norādot uz dzērves bezcerīgo situāciju, alegoriski arī uz zināmu izstumtību, kas redzama visas tautasdziesmas kontekstā:

Dzērve klīdze, dzērve brēce

Steigna pūra maleņā:

Dzērvei kōjas nūsolušas,

Steignu pūru brodojūt. (Rozenbergs 1981: 11 265 (210. lpp.))

Uz jau nosaukto dzērves emocionāli bezcerīgo stāvokli te norāda arī darbības vārdi *klīdze*, *brēce* un apzīmējums *kōjas nūsolušas*.

Taču pārvietošanās darbība *laizdamuos skrīn (augši)*: *Kad rudinī dzērves laizdamuos uz syltajuom moluom skrīn augši, tad dreīži byus zīma ar soltumu, bet jo skrīn zemi, tad vēl ilgi byus pasylts* (Šmits 1940–1941: 6761), kas ir vertikāla pārvietošanās, satur jau pozitīvu konotāciju, atceļot dzērves atrašanos purvā, resp., paceļoties virs tā. Jāpatur prātā, ka šī darbība ir minēta ticējumā, kur tiek mēģināts pēc putna lidojuma paredzēt laikapstākļus, tādēļ tai nepiemīt tēlainība un simbolisms plašākā, tautasdziesmām raksturīgā apmērā, līdz ar to te dzērves funkcija ir pavisam atšķirīga – tā nereprezentē cilvēku un sabiedrību, bet gan no tiešas cilvēku pasaules atrautu dabas objektu.

Darbībā, kas nosauc fizisku stāvokli, redzams, ka ar dzērvi saistās vārds *gulēt* (Švābe 1952–1956: 37191), kas ir neitrāls, taču, būdams attiecināts uz vārdu *pīdzārušys*, kontekstā iegūst negatīvu marķējumu un ir saistāms ar dzērves priekšstatu kā sociāli negatīvu tēlu.

Folkloras avotos, dzērvei atrodies subjekta pozīcijā, nozīmīgs ir arī sociālais lauks (resp., lauks, kas no objekta, ja tas minēts, sagaida līdzdalību, piemēram, klausīšanos vai atbildi). Pie šī verbu semantiskā lauka izdalāma tikai viena grupa – darbības, kas nosauc skaņas: *klīdze (Geneitei, muoseņai vādarā)*, *klīdz brēce (pūra maleņā) aizaklīdzja (teirumā)*, *aizaklīdžu (pūra molā)* (6 reizes). Turklāt no visiem gadījumiem tikai vienā ir nosaukts objekts (*Geneitei muoseņai* (Švābe 1952–1956: 57546)), pārējos norādīta tikai vieta, kur atrodas dzērve, turklāt no 6 reizēm trijās dzērve kliez *steigna pūra maleņā* (Rozenbergs 1981: 11 265 (210. lpp.)).

Tautasdziesmas rindas (*Dzērve klīdze, dzērve brēce* (Rozenbergs 1981: 11 265 (210. lpp.)) vai *Dzērve klīdze: kōjas sola* (Rozenbergs 1981: 11 266 (210. lpp.))), ir uztveramas kā tautasdziesmu formulas to atkārtotā dēļ, tāpēc tās nozīmīgas tieši lingvokulturoloģiskā aspektā. Tautasdziesmu formulas ir līdzīgas parēmijām, norādot uz tiešu asociatīvo lauku: dzērve te emocionāli parādīta kā cietēja, kam ir grūti, grūtības tiek asociētas ar atrašanos purvā. Līdzīgas tautasdziesmas, bet ar sīkām variācijām, ir pierakstītas arī latviešu literārās valodas tradīcijā, taču pierakstīšanas vieta, Gulbene un Lubāna, ir tuva Latgales kultūrvēsturiskajai teritorijai, kur tiek

runāts augšzemnieku dialekta nedziļajās latgaliskajās izloksnēs jeb pārejas izloksnēs starp vidus dialektu un augšzemnieku dialektu, piemēram:

Dzērve klieudz, meita raud

Staiga purva maliņā;

Dzērve klieudza, kājas sala,

Meita raud vainadziņa. (Švābe1952–1956: 91 24379)

Šajā tautasdziesmā atšķirībā no analogiskajām augšzemnieku izloksnē pierakstītajām ir atklāti norādīta dzērves alegorija ar meitu. Līdzīgas pēdējās rindas atrodamas tautasdziesmā: *Kas nu tova gara kokla, / Ka tu zeļu nanosoj?* (Švābe 1952–1956: 6558 u. c.), tādēļ dzērvi arī šajās tautasdziesmās var saistīt ar meitu, kura pēc kāzām kļuvusi par sievu, turklāt dzērves cilvēciskums parādās putna personifikācijā, jautājot par zīlēm. Tā kā simboliski putns atrodas starp divām pasaulēm – zemi un debesīm –, tad arī šajā tautasdziesmā var saskatīt gan vedības, kas meitu no jaunības ienesušas, šajā gadījumā, skarbā sievu pasaulē, kur tā nejūtas labi, gan citā tautasdziesmā redzams, ka meita ārpus laulības zaudējusi tikumību, tādēļ ir atgrūsta no sabiedrības, ar ko skaidrojās dzērves tēla atrašanās purvā vai tīrumā un skaņu apzīmējoši verbi kā dzērves jeb meitas izmisīga lūgšana pēc palīdzības, kas atklājas rindās:

Geneitei, muoseņai,

Dzērve klīdze vādarā,

Nasasmeji, tu Tekleit,

Ka tev tai nanūtyktu!

465 [Varakļānu Rz]. (Švābe1952–1956: 57546)

Trešais darbības vārdu lauks leksēmai *dzērve* subjekta stāvoklī ir intelektuālais, kurā apzināti divi verbi — *māca (lapsai laisties)* (Šmits 1925–1937: A. 225), *navar sēdēt (uz diveju kūku)* (Šmits 1940–1941: 2664). Pirmais verbs ir pieminēts pasakā, kur dzērve pārspēj lapsu viltībā. Līdzīgs sižets ir arī citās latgaliešu pasakās, kur dzērves vietā ir citi putni, piemēram, vanags („Vanags māca lapsai laisties” (Šmits 1925–1937: A. 225)), tādēļ tā vairāk liecina par cilvēku attieksmi pret putniem, ne tikai dzērvi, rādot pasaules ainu, ka tikai tie valda debesu pasaulē. Otra darbība (*nevar*) norāda uz potenciālu darbību, tādēļ pieder pie intelektuālā lauka, turklāt tā satur noliegumu un norāda uz darbības vārdu *sēdēt (I dzērve uz diveju kūku navar sēdēt)* (Šmits 1940–1941: 2664)). Var secināt, ka te ir redzams dzērves vispārinājums līdz nozīmei ‘putns’, jo realitātē dzērve nav putns, kas sēdētu kokā. Šāda nozīmju pārklāšanās liecina par folkloras līmeņa sākotnējo mītisko priekšstatu zušanu, jo dzērves tēls zaudē savu īpašo stāvokli un kļūst par putna vispārinājumu, dzērves priekšstats šajā gadījumā cilvēka bezapziņā no atstumta savvaļas putna, kā tas bija

redzams iepriekš, tiek pārcelts uz būtni, kas sēž kokā, resp., putnu.

Leksēmai *dzērve*, atrodoties objekta semantiskajā funkcijā, redzami 12 vārdlietojumi, un lielākā daļa darbību pieder pie fiziskā semantiskā lauka, paužot aktīvu darbību (fizisku darbību, kuru darot, darbības veicējs (subjekts) iedarbojas uz objektu): *iztaiseit, nūglobuot, aizbraukt, atnest, paruodeit, izvilkt*. Arī atlikušās darbības pieder pie fiziskā lauka, taču pauž pārvietojumu: *aizvast, pasavyzynuot, sāsītis, nūsalaist, īt*. Te būtu atsevišķi jāizšķir pasaka, kurā dzērve tiek rādīta kā no koka izveidots transporta līdzeklis. Pie tās pieder gandrīz visi gadījumi (11 vārdlietojumu). Tie ir minēti pasakā „Kēniņa dēls ar spārnēm” (Šmits 1925–1937: A. 575), kas pierakstīta Domopolē (Balvu novads). Šī pasaka, spriežot pēc parādītajiem vizuālajiem priekšstatiem (mehāniska lidojoša mašīna, pogas ar savām funkcijām, īpašnieka atpazīšana pēc darvas uz rokām), nav ļoti sena un pieder pie jaunākiem folkloras slāņiem: *Reizi jis iztaisa kūka dziervīti, ar kū pa gaisu skrīt, dataisa treis taidas knopkas: pamīdz pyrmū – jis drusku pasaceļ gaisā, pamīdz ūtrū – vēļ augšuok, pamīdz trešū – jau pavysam augši*. (Šmits 1925–1937: A. 575). Tomēr tajā redzams arī plašs pasaku pamatslānis, koka dzērve tiek izmantota, lai dažādos pārbaudījumos iegūtu ķēniņa meitu. Pasakā nav rodams pamatojums, kādēļ izvēlēta tieši dzērve. Tas ļauj secināt, ka tā uztverē asociējusies ar lielu putnu, īpaši uzsverot tās spēju lidot.

Jāpiebilst, ka šajā pasakā dzērves priekšstats krasi atšķiras no pārējās latgaliešu folkloras, jo nekur citur līdzīgs sižets nebija atrasts, rādot dzērvi kā koka objektu, ko izveido cilvēks un kas cilvēku spēj pacelt spārnos, taču līdzīgs motīvs, kurā ir no koka izgrebts putns, kas kalpo par pārvietošanās līdzekli gaisā, ir slāvu kultūrā. Piemēram, var minēt folklorā balstītu krievu animācijas filmu „Летучий корабль” (*Lidojošais kuģis*, 1979).

19 folkloras vienībās dzērvei ir minētas pazīmes. Starp tām redzami tikai septiņi dažādi apzīmējumi: *garas kuojas* (2 reizes), *gars kokls* (6 reizes), *pūra* (1 reizi), *kūka* (4 reizes), *pyrmuo*, *nūsolušas kōjas*, *spolvys* (pa 1 reizei katrs). Nereti sintaktiski leksēma *dzērve* izmantota kā apzīmētājs (*dzjārvīs spolvu*), kur tomēr par dzērves pazīmi, abstrahējoties no sintakses, semantiski var uzlūkot *spolvu*. Lai gan vārdšķiru līmenī gandrīz visi vārdlietojumi pieder pie lietvārda vai īpašības vārda kombinācijā ar lietvārda, tie reti tieši paskaidro dzērvi, darbodamies kā apzīmētāji, bet ir ietverti izteicējā, piemēram: *Kas (ir) nu dzjārvīs gara kokla* (Švābe 1952–1956: 37912).

No citām atšķirīga pazīme ir kārtas numerālis *pyrmuo* (pirmā), kas kontekstā (*Aizaklīdzja pyrmuo dzjārvja/ Sedzeš' teirumā*) (Švābe 1952–1956: 42808)) satur vienotu nozīmi ar hiperonīmu *gājputns* – atgriešanās no kaut kurienes, jo tikai tad, kad notiek tādas darbības, kā kaut kā uzsākšana, beigšana vai aizlidošana un atlidošana, var rasties priekšstats par pirmo vai pēdējo. Līdz ar to emocionāli tam atbilst ilgošanās vai gaidīšana.

Visas pārējās dzērves pazīmes folklorā nesatur nekādu tiešu saistību ar to, ka dzērve ir gājputns. Vēl pie pazīmēm minams vārds *pūrs*, kas tekstā vienskaitļa ģenitīva

formā (*pūra dzērve*). Pie pazīmēm var minēt visas dzērves atrašanās vietas, kādas tās atklājas ekscerpētajās folkloras vienībās: *purvs, vēders, Rīga, purva mala, augstu gaisā, klāvs* (kūts), *pi kēneņa, siltās malas* (zemes), *koks*. Visbiežāk (6 vienībās) minētās dzērves atrašanās vietas ir purvs un purva mala, kas dzērves folkloras slāņa semantiskajā laukā ir galvenās vietas apzīmētājas. Kā arī vēl 3 vienībās dzērve atrodas slapjā vai drēgnā vietā, kas attiecīgajās vienībās nav konkretizētas, tomēr asociatīvi norāda uz purvu. Vieta, uz kuru lidot, siltās zemes (*syltuos molas*) satur norādi uz gājputnu un atklājas tautas ticējumā.

Izdarot kopsavilkumu, jāsecina, ka dzērve folklorā ļoti reti (2 vienībās) satur norādi, ka tiek uztverta kā gājputns. Tautasdziesmās, raksturojot dzērvi, tiek uzsvērtas putna ārējās īpašības, dominē verbu fiziskais lauks, pazīmēs – garš knābis un kājas (leksiski semantiskā lauka shēmu sk. 1. attēlā raksta beigās). Dzērves skaistums tautasdziesmās kā salīdzinājums bieži izmantots, lai norādītu uz ārišķīgi skaistu tautu meitu vai dēlu, kuri dzīvo sava laika tikumiem neatbilstošu dzīvi: nevēlējās precēties (Švābe 1952–1956: 37912; 40349); nedzīvoja ar godu (Švābe 1952–1956: 6558); dzīvoja bez „gudra padomiņa” (Švābe 1952–1956: 41750); gaida bērnu, iespējams, pirms laulībām, jo tiek izsmiata (Švābe 1952–1956: 57546); nedziedāja dziesmas (Švābe 1952–1956: 36415). Šo dzērves atstumtību raksturo dzērves (tautu meitas, retāk – dēla) biežā atrašanās vieta – purvs, purvainā vieta. Citās tautasdziesmās ir apdziedātas dzērves garās kājas, kas tai palīdz brist cauri purvam.

Pasākās leksēmas *dzērve* semantika mainās: putns top par lapsas pārmācītāju, kur dzērves tēlam uzsvērtā īpašība, ka tā, būdama putns, spēj lidot, bet lapsa nespēj; kā arī parādās motīvs, kurā zēns izveido koka dzērvi, kas kalpo par transporta līdzekli. Tajā vienīgā uzsvērtā dzērves nozīme ir māka lidot, tādēļ sarežģīti raksturot, kādēļ izvēlēta tieši dzērve. Kopumā tautasdziesmās šī putna nozīme ir daudz izvērstāka, salīdzinot ar citiem žanriem, parādās ne tikai leksiskā nozīme, bet arī nozīmes pārnēsums, tādēļ var spriest par *dzērves* kā koncepta veidošanos.

Dzērve literatūrā

Latgaliešu literatūras avotos leksēma *dzērve* tika apzināta 24 vārdlietojumos no 8 literatūras avotiem (sk. avotus), ļaujot spriest, ka tas literatūrā ir samērā bieži izmantots tēls vai māksliniecisks valodas līdzeklis. Ekscerpētajā materiālā 17 reizes vārds *dzērve* ir subjekta semantiskajā funkcijā, 4 reizes objekta un 3 reizes pazīmes semantiskajā funkcijā (sk. 2. attēlu raksta beigās).

Darbības, dzērvei atrodoties subjekta stāvoklī jeb esot darbības darītājam, ekscerpētajās vienībās iespējams iedalīt fiziskajā, intelektuālajā un sociālajā laukā.

Darbības fiziskais lauks:

1) darbības, kas nosauc aktīvu darbību: *nūpeļneit* (*vyłka bolvu*), *rauduot*, *gryust*, *nest* (*klaigojūt*, *pavasari*), *aiznast* (*launogu*) (5 darbības);

2) darbības, kas nosauc pārvietošanos: *brist*, *skrīt* (*raudōdama*) (2 darbības);

3) darbības, kas nosauc ar eksistenci saistītus jēdzienus: *byut* (2 darbības).

Darbības intelektuālais lauks: *patikt vakarēt* (1 darbība).

Darbības sociālais semantiskais lauks: *klaiguot* (*leigōdamōs*), *proseit* (*bolvos*), *saukt* (*brōļus*), *īsasaukt* (*pōr tīreļa cārmyukšom*), *klīgt* (*rudinī*) (5 darbības). Pētījumā šajā gadījumā pie darbībām ir pievienots arī substantīvs *klaiguošona*, jo tas ir atvasināts no darbības vārda *klaigāt*, un, būdams ar izskaņu *-šana*, tas, norādot uz darbību, saglabā verba semantiku.

Kopumā darbībās dominē fiziskā un sociālā semantiskā lauka verbi. Visbiežāk ar dzērves tēlu mūsdienu literatūrā saista tās balsi un (tāpat kā folkloras avotos) dzērvei nav neviena īpatnēja balss apzīmējuma: tā gan *klaigā*, *kliedz*, gan *sauc*, *raud* un *dzied dziesmu*; cilvēku valodai tuvākais ir apzīmējums *praseit*, kas tika apzināts Norberta Neikšānīša fabulā (Neikšānīts 1946: 47). Var secināt, ka šajā gadījumā dzērves atveidi ir ietekmējis fabulas žanrs, līdzīgi žanrs un literatūras virziens ietekmējis putna atveidošanu arī citos gadījumos, padarot dzērves tēlu tuvāku Rietumeiropas kultūrā redzamajam, reizē to atsevišķos aspektos attālinot no folkloras. Darbībās, kas pieder pie fiziskā lauka, izceļas verbi *gryust*, *nest*, *aiznest*, kas tieši iedarbojas uz kādu objektu, šajā gadījumā uz pavasari, tātad literatūrā jau nostiprinās dzērves kā gājputna simbols, kas folklorā atklājās tikai ticējumos. Kustību verbi (*brist*, *skrīt* (*rauduodama*)) ir tuvi folkloras slānī redzamajiem, saturot kopīgu nozīmi ar purvu.

Dzērve objekta semantiskajā funkcijā apzinātajās literatūras vienībās ir redzama tikai 3 reizes: *dzērvu auklātōju purvōju* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 323.), *Grōmota ir sasasaukšona ar Teiču pūra dzērvu klīdzīnim* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 325), *bērzeni augs kuplumā, sveicynōs saimineicu, Teiču dzērves* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 328).

Darbība *auklāt* pieder fiziskajam semantiskajam laukam, bet darbības *sasasaukt* un *sveicynuot* sociālajam. Apskatot šajās vienībās minētos subjektus, var konstatēt, ka dzērvi tāpat kā folklorā turpina saistīt ar purvu, taču saistībā ar dzērvi parādās arī jaunas leksēmas *grāmata* un *bērzi*. Dzērves saistība ar purvu bija redzama jau folkloras slānī, taču literatūrā tā neiegūst sociālās izstumtības nozīmi, bet ir nosaukts vienkārši kā atrašanās vieta. Abi pārējie subjekti tuvāk nepaskaidro dzērves nozīmi, jo, pirmkārt, tie atkārtojas tikai vienu reizi, otrkārt, pirmais norāda, ka ir sarakstīta grāmata par dzērvēm, bet otrajā dzērve parādīta kā putns, kas dzīvo Teiču purvā, pie kura nesen iestādīti bērziņi.

Divas reizes leksēma *dzērve* atrodas pazīmes stāvoklī, visos gadījumos daudzskaitļa ģenitīva locījumā (*dzērvu klīdzīņus*, *zōbokus* un *krūgs*). Esot pazīmes stāvoklī, tā visos gadījumos apzīmē vārdus, kas atrodas objekta semantiskajā funkcijā: *dabōsim dzērvu zōbokus* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 153); *kungam beja Dzērvu krūgs* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 35); *dzērvu dzīsmei* (Olūts 2005: 44). Darbības pieder pie viena semantiskā lauka – fiziskā (*dabūt*). Tā kā ekscerpētajos literatūras avotos dzērve reti atrodas pazīmes stāvoklī, jāsecina, ka

tajā raksturīgi uzsvērt dzērves ārējo izskatu.

Izņemot krogus nosaukumu, dzērves nozīmēs redzama folkloras nozīmju evolūcija. Folklorā atrodamas līdzīgas nozīmes, īpaši bieži redzama kopēja darbība abos slāņos ir dzērves kliezdieni, tāpat var izsekot priekšstata *dzērve–kājas–dzērvju zābaki* attīstību: dzērve folklorā nereti tika parādīta, staigājam pa purvu, kur uzsvērtas putna kājas: *Dzērvei kūjas nūsolušas, / Steignu pūru brodojūt* (Tāvu zemes kalendars 2003, 2002: 323), mūsdienās nostiprinājies sakāmvārds „dzērvju zābaki”, kas atrodams arī latviešu literārajā valodā (EH 1934–1946: 802), pēc Kārļa Mīlenbaha un Jāņa Endzelīna „Latviešu valodas vārdnīcas” šis vārds ir atvasināts no kr. *zanosz, cabosz* (ME 1923–1932: 694), tādēļ ļauj izvirzīt hipotēzi, ka sakāmvārds ir hronoloģiski izveidojies vai ticis pārņemts no citām, iespējams, slāvu valodām vēlāk par lielākās daļas tautasdziesmu izveidošanās laiku vai arī ir attīstījies paralēli. Šis sakāmvārds minēts arī A. Reķēnas „Kalupes novada vārdnīcā” (sk. iepriekš, Reķēna 1998: 292).

Ekscerpētajās literatūras vienībās dzērves tēlam piedēvētas šādas pazīmes: *garā ryndā (kai rudinī), gorū koklu, spōrnim, ilgu, Teiču pūra, vojōta, atškērtā, klīdzīnim, dzīsmei* (kopā 24 ekscerpētajās vienībās sintagmas robežās pētījumā tika apzinātas 9 dzērves pazīmes). Pazīmes var iedalīt trijās grupās: pirmā liecina par dzērves tēla vizuālo priekšstatu (*garā ryndā (kai rudinī), gorū koklu, spōrnim*); otrā grupa saistās ar dzērves kā izraidītās priekšstatu (*ilgu, Teiču pūra, vojōta, atškērtā*); trešā grupa saistāma ar dzērves balsi (*klīdzīnim, dzīsmei*).

Analizējot pirmo pazīmju grupu, ir redzams, ka literatūrā dzērves tēlam liela nozīme tieši kā gājputnam. Uz to norāda divi avoti – pirmais ir ļoti tiešs *garā ryndā (kai rudinī)*, otrs kā pazīmi nosauc spārnus, kas norāda uz lidojumu, kā arī konteksts: *Rudiņa pusē, kod dzērves uz sovīm spōrnim aiznas launogu* (Olūts 2005: 10), nepārprotami norāda, ka dzērve ir gājputns.

Otrajā pazīmju grupā iedalīti apzīmējumi, kas turpina folkloras tradīciju par dzērves kā izraidīta putna tēlu. Te iedalīti vārdi, kas norāda gan uz darbībām (verbi ciešamās kārtas pagātnes divdabju formā, resp., ar apzīmētāja īpašībām), gan pazīme, kas nosauc vietu (*Teiču pūra dzērve*), gan lietvārds ģenitīvā (*ilgu dzērve*). Var secināt, ka priekšstats par dzērvī kā sabiedrības izraidītu putnu vai personu ir kļuvis vājš, taču saglabājies emocionāls dzērves kā vientuļas purva iemītnieces tēls, zaudējot tiešo saikni ar cilvēku un tā tikumiem.

Trešajā, grupā ir izdalīti dzērves balss apzīmējumi. Apzinātajos literatūras avotos dzērve parādīta kliedzam, ķercam un saucam, tāpat arī pazīmē — otrā balss apzīmējumā — tā kliedz, tādēļ šāds nozīmju pārcēlums var tikt uzskatīts par leksikas karnevalizācijas elementu latgaliešu literatūrā, jo vārda *dziesma* tradicionālais liriskums, tā asociēšana ar dziedātājputniem, pie kuriem dzērve nepieder, dzejolī ir kļuvis par dzērves dziesmu, kuru citkārt apzīmē ar vārdu *klīdzīns* (kliedziens).

Kopsavilkumā ir jākonstatē, ka mūsdienu latgaliešu literatūrā priekšstati

par dzērvi ir zaudējuši konkrētumu, bet kā jaunums ir plašs gājputna semantikas uzsvērums dzērves tēlā, kas folklorā nav bijis akcentēts, kā arī redzama saistība ar trimdiniekiem, kas atgriežas Latvijā pēc neatkarības atgūšanas, attēlojot dzērves uz dzejoļu izlases „Gājputnu dzīsmes atsagrīšona” (1989) vāka. Šis tēls darbībās semantiski ir paturējis tos pašus laukus – fizisko un sociālo –, kuri redzami arī folklorā, tomēr, to detalizētāk analizējot, vērojamas jau minētās nozīmju pārmaiņas simboliskajā un alegoriskajā līmenī. Arī pazīmes norāda, ka mūsdienu latgalešu literatūrā dzērves tēla priekšstati, kas tika apzināti folklorā, pamatā ir zuduši.

Dzērve sociālajā sfērā

Latgales vietvārdos, ko piedāvā „LGIA karšu pārlūks” (Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra, <http://kartes.lgia.gov.lv/kartes.html>), vārds *dzērve* dažādās vārdformās un atvasinājumos izmantots 37 reizes. 7 reizes tas atrasts apdzīvotu vietu, 19 reizes viensētu un vienu reizi purva nosaukumā. Ģeogrāfiskās atrašanās dēļ jāsecina, ka lielas vietvārdu daļas nosaukumu pamatā ir dzērves denotatīvā nozīme, jo tie apzīmē vietas, kas atrodas pie purviem. Vairākas vietas, kas nes dzērves vārdu, atrodas Latgales vidienē, kur pēc grāmatas „Latvijas ligzdojošo putnu atlanta: 1980–1984” (1989) datiem dzērves neligzdo, iespējams, ir sauktas pēc māju īpašnieka uzvārda. Lielais šādu viensētu skaits rāda, ka ap laiku, kad Latgalē aktīvi no sādžu sistēmas pārgāja uz viensētām (20. gs. sākums), priekšstats, ka dzērve ir vientuļš, savrups un purvā izstumts putns, vai ar alegorijas palīdzību paustais folkloras priekšstats par nevēlamu personu, nav bijis spēcīgs. Pētījumā apzinātajos vietvārdos redzami šādi nosaukumi (iekavās norādīts skaits, cik reižu tas atkārtojas): Dzērves (23), Dzērvītes (6), Dzērves Ceplīši (1), Dzērvjusala (1), Dzērvjukalns (1), Dzērvēni (1), Dzērvjupes (1), Obelišku dzērves (1), Sausdzērves (1).

Visos nosaukumos dzērves vārds ir rakstīts daudzskaitlī, tas ir daļēji skaidrojams ar to, ka māju nosaukumos Latvijā ir plaši izplatīta daudzskaitļa formu leksikalizācija (Balode 2012: 58), savādāk jāskaidro salikteņi, kur pirmajā daļa esošais vārds *dzērve* ir rakstīts daudzskaitļa ģenitīvā, piemēram, Dzērvjusala (<Dzērvju sala (sala>sola ‘ciems’)). Tas, iespējams, ir tādēļ, ka šādas vietas tuvumā kādā slīkšņā vai purvā ligzdojušas dzērves. Cits apstāklis ir labskanība un tradīcija, jo vienskaitlī, kā tikko minētajā piemērā, rodas līdzskaņu sablīvējums, no kura iespējams izvairīties, lietojot daudzskaitli.

Viensētu nosaukumi „Dzērves Ceplīši” un „Obelišku dzērves”, iespējams, ir ieguvuši šādu nosaukumu, jo mainījušies māju saimnieki, tādēļ reizē ir gan paturēts vecais nosaukums, gan pievienota jaunā saimnieka piederība.

Visos trijos salikteņos, kuru pirmajā daļā ir leksēma *dzērve*, aplūkojot tos no semantikas viedokļa, otrā daļa vienmēr raksturo kādu ģeogrāfisku objektu, turklāt tikai viens no tiem, ietverot ūdens semantiku, daļēji saistās ar folkloras un mazāk arī literatūras nozīmēm: „Dzērvjupes”. Interessants, bet simboliskuma dēļ grūti

izskaidrojams nosaukums ir Riebiņu novadā esošajam purvam – Sausdzērves. Tas semantiski satur gan vārdu *purvs* (dzērve – purva iemītnieks), tātad kaut ko slapju, gan vārdu *sauss*, kas ir pilnīgi pretējs vārds.

Lursoft uzņēmumu datu bāzēs (<http://www.lursoft.lv>) nosaukums, kura pamatā ir vārds dzērve un kurš reģistrēts Latgales teritorijā, tika apzināts 8 gadījumos: 5 reizes tas ir „Dzērves”, 3 reizes „Dzērvītes”. Septiņos gadījumos ar šo nosaukumu apzīmēta zemnieku saimniecība; vienā — biedrība („Dzērves”), kurai ir ļoti vispārīgi un dažādi darbības mērķi, tādēļ to grūti saistīt ar kādu konkrētu priekšstatu par dzērvi: attīstīt populāru dzīvesveidu, veicināt iedzīvotāju iesaistīšanos sabiedriskos procesos un dabas aizsardzība. Arī šie visi nosaukumi lietoti daudzskaitlī, kam ir saistība ar jau iepriekš minēto tradīciju Latvijas teritorijas oikonīmos.

Vietvārdos un uzņēmumu dzērves vārds tiek izmantots visai bieži. Nav novērojams, ka šajā sfērā dzērvei būtu kāda noteikta simboliska nozīmē, kā galvenais tā lietojuma iemesls ir dzērves dzīves vieta, taču tā nosaukumu daudzveidība norāda, ka dzērves tēls ir dzīvs un mainīgs.

Nobeigums

Pētījumu ir iespējams papildināt, pirmkārt, palielinot ekscerpēto vienību skaitu, otrkārt, apskatot vēl citus putnu tēlus, treškārt, anketēšana dotu vairāk datu par mūsdienu situāciju, ļaujot precīzāk argumentēt rezultātus, taču būtiskākās izvēlēto putnu nozīmes darbā ir atklātas. Problēmas sagādāja literatūras un sociālo sfēru atklāšana, jo atsevišķi putni tur parādās ļoti reti. Galvenokārt, ērti un automatizēti pieejamās informācijas dēļ šajā darbā visplašāk apskatīts ir folkloras līmenis, taču tajā arī saskatāmas visplašākās nozīmes, tādēļ tas varēja būt par galveno izejas punktu, apskatot citus līmeņus.

Kopīga tendence rādīja, ka literatūras līmenī daudzas nozīmes ir zudušas vai arī saplūdušas kopā ar citām, bet retāk veidojas jaunas nozīmes, kas nebalstītos uz jau bijušajām. Šāds gadījums ir apskatītais dzērves koncepts. Proti, pētījumā ir atklāts, ka dzērves koncepta nozīme ir spēcīga gan folklorā, gan literatūrā, taču tā ir pilnīgi mainījusies – no alegorijas par grūtībās nonākušu un no sabiedrības izraidītu cilvēku tapusi galvenokārt par rudens vēstnesi. Pastiprinājumu literatūrā ieguvusi dzērves koncepta kā trimdinieces jeb izraidītās simbolika, kas bieži vien uztverams arī kā vispārināts gājputna tēls, saistot to gan ar gājēja tēlu, gan ilgām pēc dzimtenes un nostalgisku noskaņu lirikā.

AVOTI

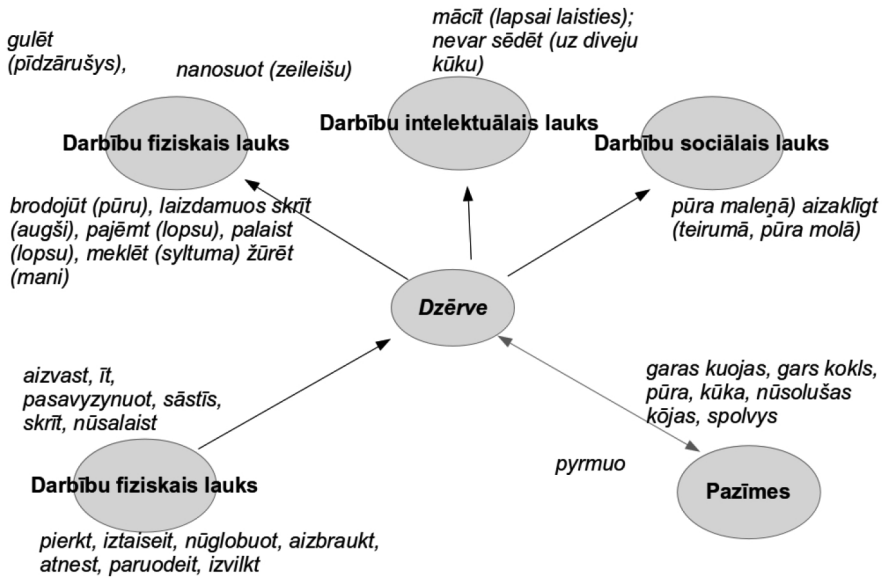
Barons – *Krišjāņa Barona Dainu skapis*. <http://www.dainuskapis.lv>, sk. 03.06.2012.

Gājputnu dzīsmes atsagrīšana (1989) Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejs. Rīga Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūras (LĢIA) karšu pārlūks. <http://kartes.lgia.gov.lv/kartes.html>, sk. 07.06.2012

- Leikuma, Lideja (1993). *Gruomota školuotojim*. Lielvārde: Lielvārds.
- Lōcis-Vaideāns, Vladislavs (1992). *Tautas gors: stōsti, tālōjumi un roksti*. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Lursoft uzņēmumu datu bāze*. <https://www.lursoft.lv/>, sk. 07.06.2012
- Madsolas Jōns. (1998). *Lynu zīdi*: dzeja. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba. *naktineica.lv*. <http://naktineica.lv/>, sk. 10.06.2012.
- Neikšānīts, Norberts (1946). *Cīmā pi Aizopa*: fabulas. Minhene: VI. Lōča izdevnīceiba.
- Olūts: literaturys almanahs* 10 (2005). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Rancāne, Anna (1993). No Latgales laikagrāmatas. *Acta Latgalica* 8. Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Rozenbergs, Jānis (sast., 1981). *Latviešu tautasdziesmas: Darba dziesmas: Daba un darbs*. 3. sēj. Rīga: Zinātne.
- Šmits, Pēteris (sak., 1925–1937). *Latviešu pasakas un teikas*. <http://valoda.ailab.lv/folklor/pasakas/>, 01.01.2012–30.05.2012.
- Šmits, Pēteris (sak., 1940–1941). *Latviešu tautas ticējumi*. <http://valoda.ailab.lv/folklor/ticejumi/>, sk. 01.01.2012–30.05.2012.
- Švābe, Arveds (red., 1952–1956). *Latviešu tautas dziesmas: I–XII*. <http://latviandainas.lib.virginia.edu>, sk. 01.01.2012–11.06.2012.
- Tāvu zemes kalendars 1991* (1990). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Tāvu zemes kalendars 1997* (1996). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Tāvu zemes kalendars 2003* (2002). Rēzekne: Latgolas Kulturas centra izdevnīceiba.
- Trūps, Jōns (red., 1969). *Latgaļu folklorā I: tautas jūki, meikles, parunas*. Minhene: Latgaļu izdevnīceiba.

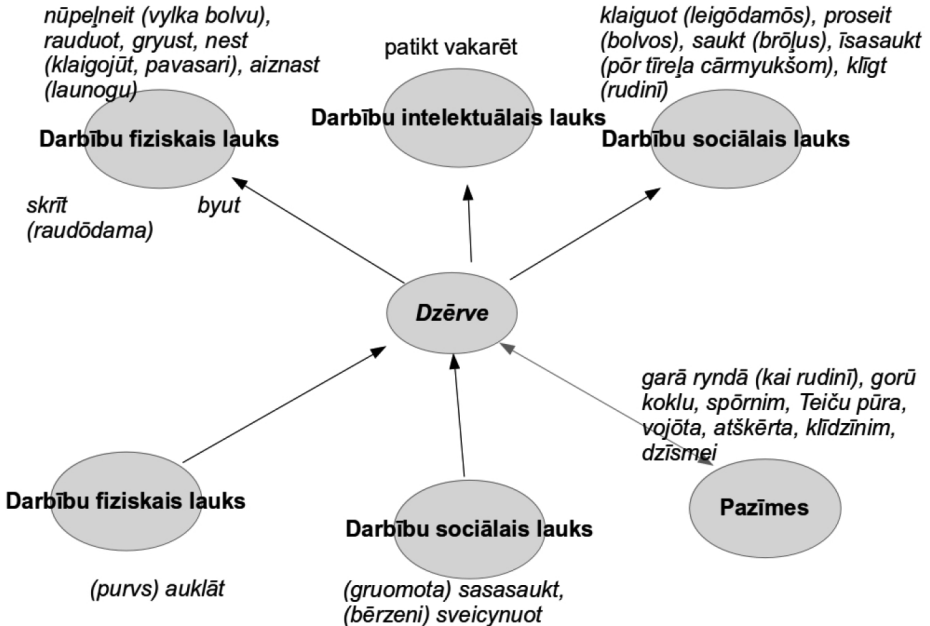
LITERATŪRA

- Balode, Laimute (2012). Adjektīvu leksikalizācija latviešu onomastikā. *Valoda: nozīme un forma. 2. Gramatizēšanās un leksikalizēšanās latviešu valodas sistēmā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Baumanis, Jānis, Klimpiņš, Viesturs (1997). *Putni Latvijā*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Bukšs, Mikeļs (1972). Senejōs latgaļu volūdas. *Acta Latgalica* 4. Minhene: Latgaļu izdevnīceiba.
- EH – Endzelīns, Jānis, Hauzenberga, Edīte (1934–1946) *Papildinājumi un labojumi K. Mīlenbaha Latviešu valodas vārdnīcai*. 1.–2. sēj. Rīga: VAPP.
- Karulis, Konstantīns (1992). *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, 1.–2. sēj. Rīga: Avots.
- Lakoff, George, Johnson, Mark (2003) *Metaphors We Live By*. London: The University of Chicago Press.
- ME – Mīlenbahs, Kārlis, Endzelīns, Jānis (1923–1932). *Latviešu valodas vārdnīca I–IV*. <http://www.tezaurs/mev/>, sk. 01–11.06.2012.
- Reķēna, Antoņina (1998). *Kalupes izloksnes vārdnīca*, 1.–2. sēj. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Vīksne, Jānis (red., 1989). *Latvijas ligzdojošo putnu atlants: 1980–1984*. Rīga: Zinātne.
- Керлот, Хуан Эдуардо (1994). *Словарь символов*. Москва: REEL-BOOK.
- Маслова, Валентина А. (2004). *Лингвокультурология*. Москва: Academia.

1. attēls. *Dzērves leksiski semantiskais lauks folklorā*

Figure 1. *The lexical semantic field of crane in Latgalian folklore*

2. attēls. *Dzērves leksiski semantiskais lauks literatūrā*

Figure 2. *The lexical semantic field of crane in Latgalian literature*